Виданнє „Рідного Слова“.

Коротенька українська правопись.

Ціна 7½ коп.

Біла на Підляшу.
Друкарня „Рідного Слова“.
1917.

Виданнє „Рідного Слова“.

Коротенька українська правопись.

Біла на Підляшу.
Друкарня „Рідного Слова“.
1917.

Слова і звуки.

§ 1. Наша мова складаєть ся із слів, а слова із звуків; наприклад: *Наше село велике;* слова: *наше, село, велике*; звуки: **н, а, ш, е, с, е, л, о, в, е, л, и, к, е.**

Склади.

§ 2. Деякі слова ми можемо вимовити за одним духом, відразу, напр.: *віз, кінь,* а инші вимовляємо за кілько разів, напр.: *ха-та, ко-ро-ва, де-ре-во.* Кожну таку частину слова називаємо **складом**. Слова, як бачимо, можуть складати ся з одного [кінь, віз] і з багатьох складів [ха-та, де-ре-во].

Букви.

§ 3. І слово і склад складають ся із звуків. На письмі звуки означають ся окремими значками, які називають ся **буквами**. Всїх букв маємо 33. Поділяють ся вони на **голосівки** і **шелестівки**.

Голосівки: а, о, е, є, у, ю, і, ї, и, я.

Шелестівки: б, в, г, ґ, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ, й.

§ 4. Крім того маємо ще букву **ь** [мнягкий знак], яка пишеть ся після шелестівок в кінцї або в серединї слова, коли та шелестівка вимовляєть ся мнягко, напр.: сіль, український.

Тверде й мнягке і

§ 5 В українській мові є подвійне **і**: **і** [тверде] й **ї** [ммягке].

ї пишеть ся:

а) після голосівок усюди, де чути **йі**: мої, твої;

б) після таких шелестівок: **т**, **д**, **с**, **з**, **ц**, **л**, **н** — коли воно перейшло із **е** [сіл - село, сім—семий], або відповідає руському **ять** [ѣ], напр.: ліс, тіло, цілий і т. д.

Скрізь, де **і** вийшло з **о**—пишеть ся і тверде: ніс [носа], але ніс [несла]; тік [току], але тік [текла]; сіль [соли], але сіл [село] і т. д.

У прикметників, якщо вони мають у першім відмінку однини закінчення: —**ий**,—**а**,—**е**, скрізь де в закінченнях чути **і**,—пишеть ся **і** [тверде], напр.: гарні, у гарнім, у гарний [гарний]. А якщо закінчення прикметників у першім відмінку однини є:—**їй**,—**я**,—**є**, то тамже пишеть ся **ї** [мняке], напр.: останнї, в останнїм, в останнїй, бо кажеть ся: останн**їй**, остання, останнє.

Чергованнє і з й.

§ 6. У назвуці [на початку слова] **і** чергуєто ся з **й**; на письмі треба вважати, коли ставити **і**, а коли **й**. Як попереднє слово кінчить ся шелестівкою, то ставить ся **і**, а як голосівкою, то **й**. Напр.: він **і**де, але вона **й**де; він **і** вона, але вона **й** він.

Чергованнє **в** з **у**.

§ 7. Той самий закон (§ 6) відносить ся й до **в** і **у**, коли вони на початку слова:

він **у**довець, але—вона **в**дова.
він **у** місті, але—вона **в** місті.

І тут і там треба дивити ся ще й на те, які букви йдуть після **в**, чи **у**: як іде наприклад дві шелестівки, то краще писати **у** навіть тоді, коли слово, що стоїть перед **у**, кінчить ся голосівкою:

вона **у** Львові.

Вставне **і**.

§ 8. У словах, зложених із приставками: **об**, **від**, **роз**, **над**, **під**, коли друга частина зложеного слова починаєть ся двома шелестівками, вставляєть ся **і**:

обізвати ся, **віді**брати, **розі**гнати, **наді**слане, **піді**слати.

Це **і** завсїгди тверде; воно дуже часто ще чергуєть ся з **о**, напр.: від**і**брати, від**о**брати.

З—із—зі.

§ 9. Приіменики **з—із—зі** вживають ся так:

а) як попереднє слово кінчить ся голосівкою, а слово після **з** починаєть ся теж голосівкою, або одною шелестів-

кою, то пишемо [й говоримо] **з**:

я **з** Оврамом, я **з** Києва;

б) як слово перед **з** кінчаєть ся одною або кількома шелестівками, то ставимо **із**:

він **із** Іваном, він **із** Петром;

в) як слово, що після **з**, починаєть ся двома шелестівками, ставимо **зі**:

я **зі** Львова.

від—од.

§ 10. Приіменики **від—од** вживають ся один побіч другого; звичайно вживають **від** тоді, як попереднє слово кінчить ся голосівкою; як же воно кінчить ся шелестівкою, то можна вживати **од**:

я йду **від** тебе; він низчий **од** мене;
я **від**ніс гроші; він **од**ніс гроші.

Мнягченнє шелестівок.

§ 11. Мнягченнє двох мнягких шелестівок зазначуєть ся на письмі змнягченнєм останньої шелестівки:

сніг [кажемо: сьніг].

Звідсіль виключаєть ся тільки **л**, яке завсїгди лишаєть ся мнягким, коли воно тільки на кінці складу.

Пишемо:

читальня, а не **читалня**; на стільці, а не на **стілці**.

§ 12. Мнягчення зубних шелестівок: с, з, ц, як по них ідуть губні шелестівки [п, б, в, м], а по них **я** або **і** [із **ять**], не зазначуємо.

Пишемо:

світ [хоч кажемо: сьвіт], звір [хоч кажемо: зьвір], свято [кажемо: сьвято], цвях [кажемо: цьвях].

§ 13. Зовсім не мнягчить ся тільки **р**, хоч у деяких околицях України воно й вимовляєть ся мнягко.

Пишемо:

косар [не косарь], Харків [не Харьків].

§ 14. Треба памятати, що по губних шелестівках: **п**, **б**. **в**, **м**, як по них ідуть мнягкі голосівки: є, я, ї, ю, ніякого апострофа ставити не треба. Ті шелестівки завсігди тверді й инакше вимовляють ся, як у російській мові.

в і **г** на початку слів.

§ 15. Слова, що починають ся голосівкою, часто дістають на початку **в** або **г**. В деяких словах вони вже стали обовязковими, тому ми пишемо загально:

горох, гострий, Ганна, вогонь, вулиця, вугілле.

Випад шелестівок.

§ 16. Коли шелестівок накопичеть ся багато, то крім указаних уже спосіб [в—у, й—і, приставлене і] треба викидати шелестівки, головно **т** і **д**, як по них іде **л** або **н**.

Пишемо:

тижня, а не тиждня [хоч—тиждень], вісник, а не вістник [хоч—вістун], щасливий, а не щастливий [хоч—щасте].

Заіменик **ся**, **ся-сь**.

§ 17. Заіменик **ся** пишеть ся в українській мові окремо від дієслова, до якого дочіплюєть ся, бо це самостійна частина мови.

Пишемо:

хвалити ся, кохаєть ся і т. д.

§ 18. Заіменик **ся** може скорочувати ся на **сь** і тоді пишеть ся вкупі з дієсловом. Тільки скорочення його має инші закони, ніж у російській мові: це залежить від другого слова. Якщо воно починаєть ся шелестівкою, то краще не скорочувати його, а як голосівкою, то тоді можна скорочувати:

хвалю ся тобою, ви зробили**сь** убогими, або ви зробили **ся** вбогими.

Не можна ніколи **ся** скорочувати в третій особі однини:

несеть ся, а не несесь [як пишуть деякі].

Чужі слова.

§ 19. Чужі імена *власні* требо загально писати так, як їх чути в чужій мові:

Пушкін, Турґенєв, Шіллєр.

§ 20. В чужих словах і іменах власних **і** перейшло в українській мові після: т, д, ц, з, р на **и**:

тиран, дискутувати, Сицилїя, фізика, Сибір, цивільний і т. д.;

тільки як те чуже **і** стоїть перед **о**, то воно все лишаеть ся **і**:

патріот, соціольоґ.

Після всїх инших шелестівок чуже **і** зберігло ся, тільки після **л** і **н** пишеть ся **ї**:

лїберал, нїрвана, Лїон, Нїоба.

§ 21. Чуже **іа** в українській мові пишеть ся завсїгди **ія** (по **л** і **н**—їя), чи воно стоїть на кінцї слова, чи в серединї:

Азія, Австрія, Португалія, соціялїст, патріярх.

§ 22. Чуже **л** в українській мові переписуємо мнягкою голосівкою:

фільольоґія телєфон, алєґорія циферблят.

§ 23. Чуже **ґ** треба в нас переписувати в чужих словах буквою **ґ**, а не г.

Пишемо:

ґімназія, аґітація, пропаґанда, педаґоґіка.

Іменики.

§ 24. Пятий відмінок однини імеників мусить мати **всюди** свої форми, не сміє заміняти ся першим,—отже:

пане! коню! сестро! Маріє! дине!

§ 25. Третій відмінок однини чоловічого роду має в нас закінченнє тільки **ові**, **еві** (а не у, ю)—отже:

пан**ові**, кон**еві**, а не пан**у**, кон**ю**.

Закінчення **у** можуть мати тільки такі іменики, що кінчать ся на **ів**, **їв**—отже:

Михайлові Драгоманов**у**, Степанові Ковалев**у**.

§ 26. Іменики середнього роду, закінчені на є (я), мають у всіх формах перед закінченням подвійну шелестівку:

начи**ння** (начиння), весі**лля**—на весі**ллї**, життє—в життю, подві**рр**є—на подві**рр**і, кло**чча**—у кло**ччі**,

таксамо в 6. відмінку шелестівкої жіночої відміни:

ні**ччю**, мазз**ю**.

§ 27. В жіночій шелестівковій відмінї й подекуди инше всї іменики, що кінчать ся на

ч, ж, ш, щ, в 2., 3., 7. відмінках однини й у 1., 4., 5., відмінках множини мають **і**, а не **п**:

ночі, на Січі, на печі.

Прикметники.

§ 28. Прикметники в другому ступіні мають наросток—**ший**,—**щий**,—**іщий**,—отже:

старший, кращий, миліщий.

Є ще й наросток—**чий**, а то тоді, як перед наростком буває шелестівка змнягчена: ч, ж, н або заднєпіднебінна г,—отже:

дорожчий, тончий, легчий і т. д.

§ 29. Третій ступінь прикметників мусить мати приставку **най**, отже:

найстарший	а не:
найкращий	самий старший,
наймиліщий	самий кращий
найдорожчий	і т. д.
найлегчий	
найтончий	

§ 30. При порівнанні в другому ступіні прикметників вживаєть ся приіменика: **від**, **за**, або злучника: **ніж**, рідче **чим**. Другого відмінка краще не вживати.

Пишемо:

я більший **від** тебе
„ „ **за** „
„ „ **ніж** ти.

§ 31. Семий відмінок чоловічого роду однини в полученню з імеником заступаєть ся часто **третїм** відмінком, і то головно тодї, як іменник починаєть ся двома шелестівками або одною губною, передусїм шелестівкою **м**:

на широко**му** Днїпрі,
на синьо**му** морі.

§ 32. Наросток—**ський,—цький** пишеть ся все з мнягким **с** і **ц**:

люд**ський**, Хмельни**цький**.

Числівники.

§ 33. Числівники головні й порядкові від 20 пишуть ся без **д** і без **й**.

Пишемо:

двацять, двацятий, трицять, трицятий.

§ 34. Відміна числівників до 99 повинна йти на зразок числівника **два**; на зразок іменника **кість** нашій мові видаєть відміна чужою. То так треба говорити й писати:

двацятьох, трицятьом, в пятьдесятьох і т. д.

Шостий відмінок мусить мати закінченнє—**ма**, отже:

сїмо**ма**, двацять**ма** (нїколи не: семю, десятю).

В зложених числівниках перша частина не відміняєть ся, отже треба писати:

дав гроші **двіста пятьдесять тром** людям, а не: двумстам пятидесяти трьом людям.

Дієслова.

§ 35. Дієслова повинні мати в прозї в формі дієіменика повне закінчення—**ти**, скорочувати його на **ть** не потрібно.

То так пишемо:

знати, читати, пекти, могти.

§ 36. Дієслова з пнем на **к**, **г** (пекти, помогти), мусять мати в першій особі однини і третїй особі множини змягчені форми:

печу, поможу—печуть, поможуть.

§ 37. Дієприкметник стану предметного мусить в українській мові писати ся з одним **н**:

знаний, читаний, несений, купований і т. д.

§ 38. Дієслова з наростком **ува** мають у всїх формах **ува**,

то так пишемо:

купувати—не куповати, малювати—не мальовати, із виїмком дієприкметників:

коли **о** наголошене, пишеть ся **ова**, отже: купований, мальований;

коли **о** не наголошене, лишаєть ся **ува**: силуваний, милуваний.

Це саме відносить ся й до імеників, що утворені з таких дієслів.

Пишемо:

купування, мальовання, але
силування, милування.

§ 39. Усї дієслова, що перед закінченнєм **ти** мають наросток **и**, і такі з наростком **ї**, що в перщій особі однини мають мнягчення (з виїмком хотїти), мають у 3. особі однини закінчення—**ить**, у множинї—**ять** (**ать**):

хвалити—хвалить, хвалять,
лучити—лучить, лучать,
велїти—велить, велять.

Усї иншi дієслова мають **е**,—**уть**:

нести—несе, несуть,
крикнути—крикне, крикнуть.

Прислівники й злучники.

§ 40. Прислівники й злучники **би**, **б**, **же**, **ж** пишуть ся окремо від слів, до яких належать, отже:

добре було б, іди ж і т. д.

Великі букви.

§ 41. Велику букву початкову пишемо:

а) *В першім слові речення*, напр.: **М**и живемо на Підляшу.

б) *в іменах власних* напр.: Тарас **Шевченко** найбільший український поет.

Діленнє слів.

§ 42. Слова ділимо розділкою (-) на склади. Приставок і наростків при діленню слів звичайно не розриваємо: **ви**-вчи-ти, **об**-чи-сли-ти.

Коли зійдеть ся кілько шелестівок разом, то переносимо до другого складу стілько, кілько можна вимовити разом, і звичайно такі, якими може почínати ся слово:

ва**н-дрі**в-ник, же**р-тв**а і т. д.

Перепинення.

§ 43. Поодинокі речення, а часом і слова, відділюємо для ліпшого розуміння **знаками перепинення**.

Знаки перепинення є такі: точка (.), запинка (,), двокропка (:), середник (;), питайник (?), оклик (!), знаки наведення („ “), павза (—), точки (...) й скобки ( ).

Точку ставимо на кінці речень і по скорочених словах.

Запинкою відділюємо одно реченнє або слово від другого, коли вони мимо того належать до себе.

Двокропка ставить ся перед словами, які ми перечислюємо, або наводимо чіюсь гадку дословно.

Оклик ставимо на кінці речень або й слів, що висказують оклик, бажаннє або приказ.

Питайник ставимо по питаннях.

В **скобки** ставимо пояснення або речення й слова вставлені.

Павзою означаємо довший перестанок у говоренню.

Кількома кропками означаємо недокінчену мову.

